

בג' (1) שם שמות כל ראה תשע"ו (2) י"ב קמ"ו

שנת תר"ע

במד"ר (פ' ד' סי' ד') שמור תשמרון וגו' מהו את כל המצות הזאת. אמר ר' לוי זו קריאת שמע, ורבנן אמרי זו השבת שהיא שקולה כנגד כל המצוות שבתורה:

הנה ק"ש היא קבלת עול מלכות שמים באהבה וצריכה כוונת הלב, והיינו שמסלק את עצמו מכל עניני עוה"ז והמדת שעשועיו רק לדבק א"ע באהבת השי"ת, ובאמת זו כלל התורה, כי כל מצוות התורה הן עצות מרחוק לדבק א"ע לשמים כמ"ש הוזה"ק תרי"ג מצוות הן תרי"ג עיטין דאורייתא. היינו שהכל הוא עצה לבוא אל התכלית, והתכלית היא הדביקות, וזו דביקות ממטה למעלה, וז"ש כל המצוה הזאת זו ק"ש שענינה הוא כלל כל המצוות כולן, וחד אמר זו שבת ששבת היא קביעא וקיימא, והקדושה באה מלמעלה למטה והאדם צריך להשתדל רק שיהי' כלי מוכשר לקבל, והוא בעיני כלל כל המצוות כולן, שיקדש אדם את כל רמ"ח אבריו צ"י רמ"ח מ"ע להיות כלי לשרות עליו שם ה'.

וה"ש במדרש ששבת היא שקולה כנגדי כל המצוות שבתורה, שתכלית כולן היא להשיג קדושה מלמעלה למטה, וכעין זה היא שבת. וזה הוא עיקר מחלוקתם דר' לוי סובר דעיקר התכלית הוא להיות האדם דבוק בשם השי"ת, ורבנן סברי דעיקר התכלית הוא מה שנותנין לו מן השמים.

(כו) ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. אמר, ראה' בלשון יחיד, ולפניכם' בלשון רבים, כי משה דבר עם הכל עם היחידים ועם ההמוני²², ולפי שהברכה והקללה נאצלין משתי מדות שבהן נברא העולם והן מדת הדין ומדת רחמים שאין ענינם נגלה רק ליחידים המשכילים, לכך אמר, ראה' בלשון יחיד, והוא ראייה בעין השכל, כענין: ולבי ראה הרבה חכמה ודעת²³, ולפי שהברכה והקללה הם ורזו להמוני בקיום המצות והפחדים בעברים עליהן, לכך דבר עם ההמוני ואמר, לפניכם. וכן אמר במקום אחר: ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים²⁴, הוכיר, ראה' בלשון יחיד כנגד החקים שאין טעמן נודע רק ליחידים,

והוכיר, אתכם' בלשון רבים כי התורה בחקותיה, ומשפטיה לרבים נתנה. הנה נתבאר בפסוק זה שהלשון והברירה בידו של אדם, רצה להדריך עצמו בדרך ישרה או להתיצב על דרך לא טוב²⁵. הכל מסור ברצונו, והכל תלוי בבחירתו, ומהו אמר הכתוב: מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי²⁶, למד שאין הקב"ה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע עד שיעשה טובה או רעה אלא הכל מסור בידו, כי [אילו היה הקב"ה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע, או יהיה שום דבר מושכו בעקר תולדתו לאחד מהדרכים טוב או רע, איך יצוה הקב"ה אותנו על ידי גביאנו לעשות כך כיון שהוא מתחלת בריאתו כבר נגזר עליו, או תולדתו תמשכהו לדבר שאי אפשר לזנו ממנו, ומה מקום, היה לכל התורה כלה להפריע מן הרשע או לשלם לצדיק שכר טוב²⁷], וזה עקר גדול ועצום והוא יסוד האמונה, ומפני זה נזכר העיקר הגדול הזה בפתיחת התורה ובתחילתה, הנה שתמצא באדם הראשון כתוב: הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע²⁸, באורו: הן מין האדם היה יחיד בעולם* ואין לו מין שני שידמה לו בעליונים ולא בתחוננים, שהרי העליונים שכליים עובדים ומקלסים השי"י בשכל ולא בטבע, והארציים גם כן מקלסין אותן ית' בטבע ולא בשכל כלל וכל אחד ואחד הכרחי בקלוס, זה הכרחי בשכל וזה הכרחי בטבע, אין לאחד מהם מונע, אבל האדם הוא משותף מהם ומורכב משניהם: מן השכליים מצד הנפש, ומן הארציים מצד הטבע, ואיינו הכרחי כי אם רצונו, שהרשות נתונה בידו להביא עליו עונש ושכר הברכה והקללה בחתימתה. הוא שתמצא בסוף דברי משה: ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע²⁹. כלומר שהרשות בידיכם לעשות טוב או רע, וכן אמר בכאן: ראה אנכי נותן לפניכם היום, ולתב הרמב"ם ז"ל: [29] אל תתמה היאך אומר: כל אשר הפך ה' עשה בשמים ובארץ³⁰. בודאי שהכל בחפצו³¹ יעשה אע"פ שמעשינו מסורים לנו, כיצד, כשם שחפץ השי"ת להיות האש והרוח עולין למעלה, והמים והעפר יורדין למטה, והגלגל סובב בעגול, וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגם שחפץ בו, כך חפץ השם להיות האדם רשותו בידו, וזכר מעשיו מסורין לו בלא כופה ומושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו השי"י עושה כל יכלתו, לפיכך דנין את האדם לפי מעשיו, אם עשה טובה מטיבים לו, ואם עשה רעה מרעין לו, הוא שאמר הנביא: מידי היתה זאת לכם³², גם המה בתרו בדרכיהם וגו'³³. ועל זה אמר שלמה ע"ה: שמח³⁴ בחור בילדותיך וגו' ודע כי על כל אלה יביאר האלהים במשפט³⁵, עד כאן לשונו ז"ל.

(3) 30 31

עוד נראה לומר כהא דנקט ראה בלשון יחיד לפניכם בלשון רבים, והכוונה לומר דאם אשר תשמעו — לשון רבים, היינו שהכלל יהיה רוב צדיקים או תהיה הברכה בעולם, שאף מי שאינו ראוי לברכה מצד עצמו יתברך, ואם לא תשמעו שהוא לשון רבים ותהיה ח"ו הקללה או אף מי שזכאי יהיה בכלל העונש, והוא כאשר דברתי על ואספת דגנך [לעיל יד] שאיירי באין עושיין רצונו של מקום [ברכות לה ב], אף שאיירי בשמוע תשמעו, שפירושו שבשביל הכלל אתן הברכה במטר ארצכם ויתברכו ממילא גם האין עושיין, העונש יהיה לו רק מה שהוא בעצמו יצטרך לאסוף הדגן מה שלעושיין רצונו של מקום יאספו בני נכר, ומתורץ קושיית התוס' [שם ד"ה כאן בזמן], וזהו הכוונה גם בקרא זה, וגם יש חלוק לענין הבינונים שבשבילם לא היה ניתן הברכה, אבל מכיון שנתן ה' את הברכה, מכיון שהם בינונים אין נחלקים מהכלל ומתברכים, ואם ח"ו להיפוך, אינם ראויים להנצל וממילא הם ג"כ בכלל העונש.

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה [יא כו]. ראה לשון יחיד ולפניכם לשון רבים, וגם צריך להבין מהו הלשון, ראה'. ונראה הפירוש הוא שאחרי שניתנה תורה הרי נתבונן באלו ששומרין התורה ומצותיה, וגם באלו שאין שומרין את התורה, שאצל שומרי תורה החיים הם ברכה שנהנים מכל מה שחננם השי"ת, ואצל האין שומרין הוא קללה, שאף כמה שיהיה להם עדיין חסר להם שאינם מסתפקים, בחשבם שבחכם עשו מה שיש להם, ולכן מצטערים על זה שיש לאחרים יותר, וכשחסר אף רק בית גאה ביותר או קאר גאה ביותר הוא קללה, כמו שהסר לחם לאכול שזה הקללה היותר גדולה, ולכן אמר הרי אתה רואה שהברכה היא אשר תשמעו, שזה עצמו עושה שיהא ברכה לכם בכל מה שיש לכם, ואי"צ לפרש שהוא בלשון תנאי, ותקללה היא זה גופא אם לא תשמעו, ונקט זה בלשון תנאי, שרצון השי"ת הוא שכולם יהיו צדיקים, ומסיק ללכת אחרי אלהים אחרים, שפירושו הוא כדאיחא ברש"י שהמודה בע"ז הוא ככופר בכה"ת, אף שמקיים כל המצוות מצד סברתו, אינו כלום, דאין בזה ממשות אחרי שעושה מחמת שהיום רוצה כן ומחור ירצה בדברים רעים אם יש לו האה מזה, וגם מה שמקיים אינו כפי הצמח, שלא איכפת לו אם יעשה רע כשלא ידע מזה, כדברתי במק"א [ויקרא יא מה] החלוק בין מניעת אכילת שרצים דאח"ע להמניעה מצד האיסור.

(1)

כשהלך הגביר למנחה פגע בו אדם אחד ואמר לו, מכיון שנודמן לי לפגוש אותך, אולי תוכל להלוות לי כמה אלפים, הגביר עשה עצמו כאינו שומע והתחיל לשוחח עמו על דברים אחרים.

וְאִז שָׁאֵל אוֹתוֹ מְלוּוֹהוּ, מְדוּעַ לֹאִישׁ הַקְּדוּם הַלּוֹיִת וְלוֹהֵא אֵינְךָ רוֹצֵה לְהַלוּוֹת. וַיַּעֲנֵהוּ הַגְּבִיר, הַהִבְדֵּל בֵּינֵיהֶם פְּשׁוּט, הַאִישׁ הַקְּדוּם הִיָּה מְתוּחַ וּמּוֹדָאָג, וְהַסְתּוֹכֵב שַׁעֲהָ אַרוּכָה לְפָנֵי בֵּיתִי, וְגַם הִבִּיא שְׁטַר עִם עֲרָבִים בְּטוּחִים, מִזֶּה לְמַדְתִּי שֶׁהַלּוֹאֵה אֲכַן נַחוּצָה לוֹ מֵאֵד, אֲבָל הַשְּׁנִי לֹא הִתְכַּוֵּן וְלֹא הִשְׁתַּדַּל, אֲלֵא רִצָּה אֶת הַהַלּוֹאֵה רַק מְכִיּוֹן

שְׁנוֹדְמָן לוֹ לְפַגּוֹשׁ אוֹתִי, הַבְּנִתִי מִזֶּה שְׁאִין הַהַלּוֹאֵה נַחוּצָה לוֹ כֻּלָּל.

וְהַנְּמִשָּׁל הוּא, מִי שֶׁמְתַכַּוֵּן לְיוֹם הַדִּין כְּרֵאִוִי בֵּימֵי הַרְחָמִים וְהַרְצוֹן, וְלִבּוֹ מֵלֵא דֹאגָה וּפְחַד מֵאִמַּת יוֹם הַדִּין, וְגַם הַכֵּין לוֹ מְלִיצֵי יוֹשֵׁר שִׁלְמָדוֹ עֲלָיו זְכוּת, רֵאִוִי הוּא שִׁיצֵא מֵהַדִּין זְכָאִי, אֲבָל מִי שֶׁלֹּא הִתְכַּוֵּן בְּחוֹדֶשׁ אֱלוֹל, וְלִבּוֹ לֵב אֲבָן, וְאֵין לוֹ סַנְגוּרִים, וְלֹא כֹא לְיוֹם הַדִּין רַק מִפְּנֵי שְׁלֵפֵי הַלּוּחַ הִגִּיעַ יוֹם זֶה, אֵיךְ יִכּוֹל הוּא לְקוֹוֹת שִׁתְּחַשְׁבוּ אִתּוֹ וְיִזְכּוּ אוֹתוֹ בְּמִשְׁפָּט.

וְהִנֵּה פִּרְשֵׁת רֵאֵה הִיא תְּמִיד שֶׁבֶת מְבַרְכִין חוֹדֶשׁ אֱלוֹל, זֶהוּ שֶׁהַפְּסוּק אוֹמֵר, רֵאֵה אֲנִכִּי נוֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם, בְּתַחֲלִיל חוֹדֶשׁ אֱלוֹל, בְּרַכָּה וְקִלְלָה, כְּלוֹמֵר הַשְּׁנָה הַבָּאָה עֲלֵינוּ לְטוֹבָה, הַבְּרַכָּה וְהַקִּלְלָה שְׁבָה, תִּהְיֶה לְפִי הַכְּנוּתֵינוּ בְּחוֹדֶשׁ זֶה, וְכֻלָּ שְׁנוֹרְבָה בְּחֻשׁוֹבָה וְתַפִּילָה וְצַדִּיקָה נוֹכַח לְקוֹוֹת יוֹתֵר שֶׁהַשִּׁי"ת אֲכַן יִכְתַּבְנוּ וְיַחֲתַמְנוּ לְחַיִּים טוֹבִים אַרוּכִים וְלִשְׁלוֹם, לְשַׁנַּת בְּרִיאוֹת וְאוֹשֵׁר שְׁפַע וְנַחַת וְכֻל טוֹב, כִּיר"א. (אִמְרֵי פ"י)

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה (יא כו)

יש להבין מה באה המלה "היום" ללמדנו, הלא היה די לכתוב ראה אנכי נתן לפניכם ברכה וקללה.

ונראה לפרש על פי המשל שנתן המגיד מדובנא לימי ההכנה של חודש אלול ליום הדין. למה אנו דומים בחודש זה, לחנוני אחד שהיה שרוי במצוקה, והיה זקוק באופן דחוף להלוואה מכובדת כדי שיוכל להחזיק מעמד ולא יתמוטט תחת מצבו הקשה. הוא הלך אל גביר העיריה כדי לבקש ממנו את ההלוואה.

בבואו למעון הגביר פתח לו את הדלת אחד המשרתים שהתכוון בו מראשו עד כף רגליו. כשראה את פניו העגומים ואת לבושו הבלוי חשב שהוא בא לבקש עזרה, הוא הושיט לו מטבע, אך החנוני אמר שרוצה לדבר עם הגביר עצמו. אולם המשרת דחה

אותו שהוא עסוק מאד כעת. כששאל אותו מתי יבא שנית, ענה לו, נסה אחרי הצהריים. כשבא אחרי הצהריים שוב אמר המשרת שגם כעת הגביר עסוק מאד. באין ברירה הסתובב החנוני לפני הדלת הלך ושוב, כי חשב שכאשר הגביר ילך למנחה אולי יצליח לדבר איתו אז ולשטוח לפניו את צרתו.

כשהגביר ראהו מהחלון איך שהוא מתהלך שעה ארוכה אנה ואנה כשהוא מתוח ופניו מלאות דאגה, נכמרו רחמיו עליו וציוה למשרת להכניסו, ואז שפך החנוני את כל לבו לפניו, ובקש ממנו בדמעות שלישי לרחם עליו ולהצילו מטמיון ע"י מתן הלוואה של כמה אלפים, שבעזרתה יצליח להחזיק מעמד ולהמשיך במסחרו.

כששמע הגביר את דבריו היוצאים מהלב, הרהר בלבו, מכיר אני אותו כאדם ישר, וגם הביא שטר עם ערבים בטוחים, וכסף להלוות יש לי תה"ל, אקיים מצות כי ימוך אחיך והחזקת בו, ונתן לו את ההלוואה המבוקשת.

5) ח'ס'ל'ס'ו

יב, י) והניח לכם. תניא א"ר יוסי ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה וכו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק קודם (סנהדרין כ:). והטעם פשוט כי יד על כס קה מלחמה לה' בעמלק מדר דר, כי אין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה זכר עמלק. ולפיכך מחית זרעו של עמלק קודם לבנין ביה"מ כדי שיהא כסאו שלם, כי הביהמ"ק הוא כסאו של מלך מלכי המלכים בעוה"ז כדה"כ מכון לשבתך פעלת ה' ומלך קודם לבנין ביהמ"ק. ויעו' הדרשה עה"כ ככל אשר אני מראה וכו' וכן העשו לדורות, שהמשכן נתקדש ע"י משה שהי' מלך ונביא וכו'. וכשביקשו בני' להעמיד להם מלך בימי שמואל הנביא, אמר הקב"ה אותי מאסו, והיינו שהי' להם לשאול למלך כדי לבנות ביהמ"ק, והם שאלו למלך ככל הגוים ולא לצורך בנין ביהמ"ק, חמש"א

2

ואחרי מאסו (צ"ע כיצד נחמדש משכן שילה שהי' לו דין ביהמ"ק בלי מלך ועוד יש לעי' אם יש לשופט דין מלך, דהא מורד במלכות חייב מיתה למדינה מיהושע משמע שהי' לו דין מלך.

6

הקדמה

יְתַבְרַךְ תְּטוֹב וְהַמְטִיב הַמִּתְחַסֵּד עִם כָּל בְּרוּאָיו כְּדַכְתִּיב (תהלין קלו, כה) נוֹתֵן לְחֵם לְכָל בֶּשֶׂר כִּי לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ, וּבִיּוֹתוֹ לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קְרוֹבוֹ הָאֱהוּבִים לוֹ מֵאֵד עַד שְׁקָרָאִם בְּשֵׁם בָּנִים וְחֶלֶק ד'. וְצֹמֵס לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו שֶׁהֵם דְּרָכֵי הַחֲסֵד וְהַרְחָמִים וְהַחֲנִינָה, וְכַדְכְּתִיב (דברים י, יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שׂוֹאֵל מְעַמְךָ כִּי אִם לִירְאָה וּגו' וּלְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו, וְאֵימָא בְּסִפְרֵי אֱלוֹ דְּרָכֵי הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֵאמַר (שמות לד, ט) ד' ד' אֵל רַחוּם וְחַנוּן, וְאוֹמַר (יואל ג, ה) כָּל אֲשֶׁר יִקְרָא בְּשֵׁם ה' יִמְלֹט, אֵיךְ אֲפֹשֶׁר לוֹ לְאָדָם לְקַרְא בְּשֵׁם ה', אֲלֵא מָה הַמְקוּם נִקְרָא רַחוּם וְחַנוּן אִף אַתָּה הוּי רַחוּם וְחַנוּן וְעוֹשֶׂה מִתְּנַת חֲנֻם לְכָל וְכוּ'. וְלֹא פַעַם אַחַת הִזְהִיר אוֹתָנוּ הַשֵּׁם יְתַבְרַךְ עַל זֶה כִּי אִם בְּשִׁמוּנָה מְקוּמוֹת אֲמַר כְּעִנְיָן הַזֶּה [בְּעֵקֶב פְּרִשָׁה א' פְּסוּק ו' וּבְחֻמֵּי פְּסוּק י"ב וּבְשִׁבְעֵי פְּסוּק כ"ב, וּבְרִאָה פְּרִשָׁה שְׁלִישִׁי פְּסוּק ה' עֵינֵי שֵׁם בְּפִרוּשׁ רַש"י, וּבְשׂוֹפְטִים פְּרִשָׁה חֲמִישִׁי פְּסוּק ט', וּבְתַבָּא פְּרִשָׁה שְׁלִישִׁי פְּסוּק י"ז וּבְשִׁשִּׁי פְּסוּק ט', וּבְנֻצְבִים פְּרִשָׁה שְׁבִיעִי פְּסוּק ט"ז], וְלִבְד זֶה כָּל הַתּוֹרָה מְלֵאָה מִזֶּה כְּאֲשֶׁר נִבְאָר הַכֹּל אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם לְקַמּוֹ, וְחִזְרוּ וְזִירוּ אוֹתָנוּ עַל יְדֵי נְבִיאָיו הַקְּדוּשִׁים עַל עִנְיָן זֶה וְכַדְכְּתִיב (מיכה ו, ח) הִגִּיד לָךְ אָדָם מָה טוֹב וּמָה ה' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֲסֵד וּגו', וְכָל זֶה הוּא רַק לְטוֹבַתְנוּ וְכַדְמַסִּים הַקְּרָא בְּפִרְשַׁת עֵקֶב הַנ"ל אַחַר כָּל הַדְּבָרִים שְׁפִרַט מִתְחַלֵּה לִירְאָה וּלְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וּגו' פֶּתַב לְבַסוּף לְטוֹב לָךְ, וְהִינֵנוּ דְכִפֵּי גֵדֵר הַהַרְגָל שֶׁהַרְגִיל אָדָם עֲצָמוּ בְּמִדַּת הַטוֹב וְהַחֲסֵד כָּל יָמָיו כֵּן לְפִי עֲרַךְ הַזֶּה יִקְבַּל אַחַר כֵּן הַשְׁפָּעַת טוֹבוֹ וְרַב חֲסֵדוֹ שֶׁל הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא.

7
227
306

וְכַבְּמָה מְקוּמוֹת בְּפִתּוּבִים וְגַם בְּמֵאמְרֵי חַז"ל מְצִינוּ שֶׁהָשׂוּוּ אֶת מִדַּת הַקְּדוּשָׁה הַזֹּאת לְתוֹרָה בֵּין לְהַנְצִיל עַל יְדֵהּ מִכָּל צָרָה בְּזֶה וּבְבָא וּבֵין שִׁיזְפוּ עַל יְדֵהּ לְכָל טוֹב. וְלְפִי שְׁקָצַר הַמְצָע מִהַשְׁתַּרְע פֶּה לְכֵן אֶעֱתִיק פֶּה רַק אֵינָה מִהַפְתּוּבִים מֵאמְרֵי חַז"ל וְהִיּוֹתָר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם נִבְאָר הַכֹּל וְלִקְמֵן בְּפָנִים הַסֵּפֶר. הִיא מוֹעֵלֶת לְכַפֵּר עוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְכַדְכְּתִיב (משלי טו, ו) בְּחֲסֵד וְאַמֶּת יִכַּפֵּר עוֹן, וְאוֹמְרוּ חַז"ל [בְּרִכּוֹת ה:] חֲסֵד זֶה גְּמִילוּת חֲסָדִים, שְׁנֵאמַר (משלי כא, כא): רַדְף צְדָקָה וְחֲסֵד וּגו', אֲמֵת זֶה הַתּוֹרָה שְׁנֵאמַר אֲמֵת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר, וְאֵימָא בְּאֲבוֹת דְּרַב נִתֵּן פַּעַם אַחַת הָיָה רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַבְדִּי יוֹצֵא מִירוּשָׁלַיִם וְהָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הוֹלֵךְ אַחֲרָיו וְרָאָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ חָרַב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוּי לָנוּ עַל זֶה שֶׁהוּא חָרַב מְקוּם שְׂמֻכְפָּרִים כּוּ עוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ: בְּנֵי אֵל

227
306

ירע לך, יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמילות חסדים, שנאמר (הושע ו, ו) כי חסד חפצתי ולא זבח. וראה עוד כח המדה הקדושה הזו שהיא מועלת להאריך ימיו של אדם וכמו שמצינו בבני עלי שנגזר עליהם וכל מרבית ביתך ימותו אנשים והיה גזר דין שיש עמו שבועה שאינו מתקרע כמו שאמרו חז"ל ואף על פי כן כשהוציא הקדוש ברוך הוא את הגזר דין עליהם רמו להם שבתורה ובגמילות חסדים יוכלו לבטל דבר זה ויאריכו ימים, וכדכתיב (שמואל א ג, יד) לכן נשפעת לי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה ואמר אביי בזבח ובמנחה אינו נתכפר אבל מתכפר הוא בתורה ובגמילות חסדים, כן איתא בראש השנה י"ח, ואמר שם עוד, דאביי ורבא תרוניהו מדבית עלי קאתי רבא דעסק בתורה חיי ארבעין שנין אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חי שתין שנין. וגם היא מועלת להנצל מחבלו של משיח כמו שאמרו חז"ל [סנהדרין צ"ח] שאלו תלמידיו את רבי

8

16 אליעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח, אמר להם יעסק בתורה ובגמילות חסדים.

והזכות הנה עומד לו לאדם לכל הדורות שאחריו כמו שאמרו חז"ל [בילקוט תהלים] החסד עומדת לו לאדם עד סוף כל הדורות, שנאמר (תהלים קג, יז) וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. ומצוה זו היא עושה שלום גדול בינינו לבין אבינו שבשמים, כמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא דף י) אמר רבי אלעזר ברבי יוסי כל צדקה וחסד שישאל עושין בעולם הנה, שלום גדול ופרקליטין גדולים בין ישראל לאביהם שבשמים, שנאמר וגו'. והמדה הזאת היא עומדת ברומו של עולם ממש להמתבונן בתורה את גדל ענינה, ונה לשון המדרש (רות פרק ד) בא וראה כחן של בעלי צדקה וגומלי חסד שאין חוסין לא בצל שחר ולא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי חיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי נשרים אלא בצל מי שאמר והיה לו העולם, שנאמר (תהלים לו, ה) מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיהם יחסיון, ולהיפך כמה גרוע האדם שאין בו מדת החסד והרחמים שהוא מרחיק עצמו מהקדוש ברוך הוא שהוא מקור הרחמים והחנינה והפתיח קוראו בליעל עבור זה. ראה מה שאמרו חז"ל [בילקוט ראה פרשה י"ד] על הפסוק (דברים טו, ט) פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו', הוי זהיר שלא תמנע רחמים שכל המונע רחמים מקיש לע"ג ופורך מלכות שמים מעליו, שנאמר בלי עול, והפסוק הזה של השמר לך אינו קאי על מניעת הצדקה לחוד כי אם על מניעת הלואה גם כן [כך מוכח בגיטין ל"ז בגמרא עין שם, וכן כתב בספר שערי תשובה לרפנו יונה ובספר החנוכה במצוה ת"פ].

4

4

(9) ט

(10) אור 381 ק
381א

א) חודש אלול נקרא ימי רצון, וכמו
 שאמרו מה הראשונים ברצון חף האחרונים
 ברצון, כי בעת מתן תורה הי' עת רצון למעלה,
 ובני' היו אז צרום המדריגה אני אמרתי אלהים
 אחס ובני עליון כולכם, והכל הי' במתנה
 מלמעלה, והקצ"ה נתן להם נסיון שיצטוו שהם
 ראויים למתנה הזו, וניסה אותם בחטא העגל,
 שנתן הקצ"ה כוחות יחירות להשטן לנסוחם
 לראות אם הם ראויים למדריגות האלו שנתן להם
 בעת מתן תורה. ואחר שחטאו בני' בעגל לריבין
 בני' ע"י דרך העבודה של תשובה לעורר אותם
 ברצון שהי' בעת מתן תורה, וע"י התשובה בהי'
 יום מר"ח אלול עד יו"כ נתעורר ע"י תשובת
 בני' ברצון מלמעלה לנתינת הלוחות שניות,
 וברצון שנתעורר ע"י תשובתם הי' ממש אותם
 ברצון של לוחות הראשונות, ולכן נקראו מ' יום
 אלו ימי רצון. וידוע המדבר כנשנו את הדרך לכל

הדורות אחרים שיבא זיכולתם לשו' חף
 שחטאו, וכמו שאמרו חז"ל (ע"ד.) לא היו ישראל
 ראויים לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה
 לרבים, ואין הפירוש שהקצ"ה הכשילם בחטא זה,
 אלא הפירוש הוא כי רק ע"י סיוע מלמעלה
 זיכולת האדם להתגבר על ה"ה"ר, כמו שאמרו
 אלמלא הקצ"ה עוזרו לא הי' יכול לו, ובני ישראל
 באמת היו ראויים להסיוע מלמעלה, אלא
 כדי להורות תשובה לרבים, נכדי לחדש דרך
 העבודה של תשובה, שאף מי שחטא זיכולתו נתקן
 החטא, לא ניתן להם סיוע, ורק דור דעה היו
 זיכולתם לחדש סדר של תשובה. וזכר כל אדם
 לעורר ברצון הזה של אלו המ' יום, כי אם זיכרים
 לאת חטא העגל חמיד כמ"ש וזיוס פקדי פקדתי,
 כ"ש מדה טובה מרובה שזיכרים את העת רצון
 שאח"כ באלו המ' יום, וכפ"ה שנתעורר האדם
 לתשובה, כן נתעורר למעלה העת רצון.

ובעונותינו הרבים כפמה וכמה אנשים שהענין הזה רפוי בידם
 ואתבונן לדעת סבת הדבר ומצאתי כי שתיים הנה,
 אחת מצד מעוט ידיעה בעצם ענינה שאינם יודעים פרטי
 הענינים על מה מנח שם מדה זו כי באמת מדת החסד כולל
 בתוכה כפמה וכמה סוגים. לעשירים ולעניים. לחיים ולמתים.
 חסד שעושה בגופו וחסד שעושה בממונו כמו שאמרו חז"ל
 [בסוכה דף מ"ט] ובכל סוג וסוג יש בה כפמה ענינים וכל ענין
 וענין יש בה כפמה פרטים כמו שיתבאר אם ירצה השם
 בפרקים הבאים. שנית מצד שאינם יודעים את גדל מהותה
 כפמה היא פועלת בתעצומות עינה על האדם האוחז בה
 ומחזיקה להטיב עצמו בכל ענינו בין בימי חייו בעולם הזה
 ובין לעולם הבא ובין להנצל על ידה מיום הדין הגדול. על
 פן קמתי ונתעוררתי בחסד השם יתברך החונן ומתחסד עם
 ברואייו להעריך לפני הכל את מדת החסד בכל עניניה כפי
 מה שהשיגה ידי בעזרת השם יתברך, ואחלק את הספר הזה
 לשלשה חלקים. חלק א' יבאר עקרו בענין דיני גמילות חסדים
 של הלואת ממון לעשירים ולעניים בכל פרטיהם וגם מבאר
 בו דיני השבת העבוט ודיני תשלומי שכיר בזמנו, ועוד כפמה
 הלכות הנוגעים למעשה. חלק ב' יבאר בו גדל שכר
 המחזיקים במדת החסד בזה ובכא ולהיפך גדל עונש המרפאים
 ידיהם ממדה זו, ונתקבץ בכל זה מש"ס בבלי וירושלמי
 ומדרשי חז"ל המדברים בענין זה, גם יבאר בו כפמה עצות
 ותחבולות איך להשיג מדה זו ולהסיר כל המפריעים ממנה.
 גם יבאר בו כפמה עניני התנהגות במדת צדקה לענין מעשר
 וחמש ועוד כפמה ענינים הנצרכים לידע בענין צדקה. חלק ג'
 יבאר בו כל הענינים הנכללים במדת החסד כהכנסת אורחים
 ובקור חולים וכיוצא בזה.

וקראתי שם החבור בכללו אהבת חסד על שם הפתוב הגיד
 לך אדם מה טוב ומה הי' דורש ממך פי אם עשות
 משפט ואהבת חסד וגו'. וגם הצגתי ביאור סביב לו וקראתיו
 בשם נתיב החסד וכשמו כן הוא פי הוא מורה דרך ונתיב
 לידע מקור מוצאו מן הגמרא והפוסקים.

(3)

10
ע

1 | **ב) הארבעים יום האחרונים היו הכנה**

לקבלת התורה - הלוחות השניות, וכמו שמבואר בגמ' תענית (ל:) שהטעם שיו"כ הוא יו"ט מפני שהוא יום שניתנה בו תורה לישראל, וכמו שדור המדבר היו ימים אלו הכנה למתן תורה, כן נשאר הדבר לדורות, וכפי הכנתו בימים אלו כן הוא זוכה לקבל התורה ביו"ט"ב.

6

וימי אלול וימים הנוראים נקראים יומי דלוחתא, שהם מיוחדין לתפלה להקב"ה, וכל הענין של תפלה נחדש בימים האלו, וכמו שמבאר המשך חכמה, כי אלל מלאכים לא מלינו ענין של תפלה, רק שירה מלינו אללם, ובני ישראל צעח מתן תורה שהיו בדרגת מלאכים, וכמו שכחוב אני אמרתי אלהים אחס ובני עליון כולכם, לא הי' אללם ענין של תפלה כלל, ורק כשחטאו בחטא העגל נחדש ענין של תפלה, כי רק ע"י תפלה יכול צעל תשובה להתקרב להבורא, ובהקדמה להנתינה של לוחות השניות ניתן לבני ענין של תפלה, שהתגלות הבוראה של הי"ג מדות רחמים הי' הכנה להנתינת הלוחות, והי"ג מדות של רחמים הוא סדר של תפלה, וכלשון חז"ל נתטף כש"ן, והוא דרך עבודה חדשה שהוא הקדמה לנתינת הלוחות, עבודה של תפלה, ורק על ידה היו בני ישראל יכולין לזכות לתורה, וכמאמר חז"ל ללוחתא צעי שמעתתא ושמעתתא צעי ללוחתא, שתפלה ויחורה הם חלויים זה בזה, וא"ל לזכות לתורה רק ע"י תפלה, ולכן ימי אלול הם מיוחדים לתפלה, ומוצא צשו"ע מנהג הספרדים לומר סליחות מר"ח אלול, וצלבוס איתא כי סדר סליחות הוא כמו סדר העמידה של תפלה, שאומרים אשרי וקדיש מקודם אמירת הסליחות, ואחר הסליחות יש נפ"א וקדיש שלם, ממש כסדר התפלה, וכמו שמשמע"ה תיקן לישראל ג' תפלות בכל יום, וכמו שאיתא בתנחומא ריש פרשה כי

11

ענין של תפלה, כי רק ע"י תפלה יכול צעל תשובה להתקרב להבורא, ובהקדמה להנתינה של לוחות השניות ניתן לבני ענין של תפלה, שהתגלות הבוראה של הי"ג מדות רחמים הי' הכנה להנתינת הלוחות, והי"ג מדות של רחמים הוא סדר של תפלה, וכלשון חז"ל נתטף כש"ן, והוא דרך עבודה חדשה שהוא הקדמה לנתינת הלוחות, עבודה של תפלה, ורק על ידה היו בני ישראל יכולין לזכות לתורה, וכמאמר חז"ל ללוחתא צעי שמעתתא ושמעתתא צעי ללוחתא, שתפלה ויחורה הם חלויים זה בזה, וא"ל לזכות לתורה רק ע"י תפלה, ולכן ימי אלול הם מיוחדים לתפלה, ומוצא צשו"ע מנהג הספרדים לומר סליחות מר"ח אלול, וצלבוס איתא כי סדר סליחות הוא כמו סדר העמידה של תפלה, שאומרים אשרי וקדיש מקודם אמירת הסליחות, ואחר הסליחות יש נפ"א וקדיש שלם, ממש כסדר התפלה, וכמו שמשמע"ה תיקן לישראל ג' תפלות בכל יום, וכמו שאיתא בתנחומא ריש פרשה כי

16

חבא) כן המשיך לישראל הי"ג מדות של רחמים הסדר המיוחד של רחמים שנתגלה בימים אלו. ובימים אלו שהם מיוחדים לתפלה, ושהם ימי רצון, צריך האדם להתפלל על עצמו ועל הכלל ולקיים שפכי כמים לצך נוכח פני ה', שבימים אלו הוא נמצא נוכח פני ה', ואז זוכה לתורה, אין מים אלא תורה.

21

חבא) כן המשיך לישראל הי"ג מדות של רחמים הסדר המיוחד של רחמים שנתגלה בימים אלו. ובימים אלו שהם מיוחדים לתפלה, ושהם ימי רצון, צריך האדם להתפלל על עצמו ועל הכלל ולקיים שפכי כמים לצך נוכח פני ה', שבימים אלו הוא נמצא נוכח פני ה', ואז זוכה לתורה, אין מים אלא תורה.

31

חבא) כן המשיך לישראל הי"ג מדות של רחמים הסדר המיוחד של רחמים שנתגלה בימים אלו. ובימים אלו שהם מיוחדים לתפלה, ושהם ימי רצון, צריך האדם להתפלל על עצמו ועל הכלל ולקיים שפכי כמים לצך נוכח פני ה', שבימים אלו הוא נמצא נוכח פני ה', ואז זוכה לתורה, אין מים אלא תורה.

36

חבא) כן המשיך לישראל הי"ג מדות של רחמים הסדר המיוחד של רחמים שנתגלה בימים אלו. ובימים אלו שהם מיוחדים לתפלה, ושהם ימי רצון, צריך האדם להתפלל על עצמו ועל הכלל ולקיים שפכי כמים לצך נוכח פני ה', שבימים אלו הוא נמצא נוכח פני ה', ואז זוכה לתורה, אין מים אלא תורה.

41

6